

مطالعه و بررسی تزئینات فلزی مورد استفاده زنان از عصر مفرغ تا شروع دوره اسلامی در

غرب ایران

رضا رضالو

دانشیار باستان شناسی دانشگاه محقق اردبیلی

rezaloo@yahoo.com

علی کریمی کیا

دانشجوی دکتری باستان شناسی دانشگاه محقق اردبیلی

زهرا چراغی

دانشجوی کارشناسی ارشد باستان شناسی دانشگاه محقق اردبیلی

حسن درخشی

استادیار باستان شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، شوشتر، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۱۸)

چکیده:

تاکنون آثار بیشماری از منطقه غرب ایران به دست آمده که از جمله آن‌ها زیورآلات زنان مربوط به عصر مفرغ و آهن است که بیشتر از گورستان‌ها به کشف شده‌اند. اشیاء مفرغی لرستان ادراکات مذهبی و آیین‌های مربوط به مردمان پیشین را به نمایش می‌گذارد و از مهمترین اهداف این پژوهش، بررسی تزئینات زیورآلات لرستان و دسته بندی زیورها بر پایه جنس، کاربرد و نقشمایه های آنهاست. پژوهشگران این دست ساخته ها را حاصل هنر بومی و آمیختگی آن با فرهنگ های منطقه همجوار می دانند. فلز کاری از جمله هنرهای دستی ایران است که سابقه استفاده از آن هزاران سال پیش می‌رسد. با مطالعه این اشیاء می‌توان به شیوه زندگی، آداب و رسوم مردمان گذشته پی برد. ساخت زیورآلات از پیشه های هنری است که انسان ها توانست با بهره گیری از فلزات که در طبیعت به وفور یافت می شود، بسازد. گستره تاریخی آثار بررسی شده، دوران مفرغ و آهن را در بر می گیرد. این تحقق در پی آن است که با استفاده از روش کتابخانه‌ای و موزه ای به ماهیت وجودی زیورآلات از عصر مفرغ تا شروع دوره اسلامی را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: زیورآلات زنان، غرب ایران، تزئینات فلزی، عصر مفرغ، دوره تاریخی.

مقدمه:

کشف آلیاژ مفرغ به دلیل ویژگی های مهم خود انقلابی صنعتی در آن زمان بود به گونه ای که لوازم و ادوات به دلیل خاصیت زیاد اکسیداسیون این فلز و نرمی زیان آن، دارای مقاومت زیادی نبوده و مفرغ توانست تا حدودی این مشکلات را برطرف کند (باقریان، ۱۳۹۴: ۱۳۹). هیجان آورترین مکتب فلزکاری ایران در لرستان پا گرفت و در طول چند سده شکوفا باقی ماند. مطالعه این اشیاء از این جهت حائز اهمیت و حیاتی است که شالوده اصلی هنر فلزکاری هخامنشی بر پایه آن شکل گرفته است. این اشیاء تنها آثار هنری ساده نیستند، بلکه در وجود هر کدام از آنها دنیایی از افکار، باورها، هنر، صنعت و شیوه های زندگی و ... پنهان شده است ویژگی منحصر به فرد آنها، معرفی یک سلسله جدید حکومتی در غرب ایران در هزاره اول ق.م است که نقش مهمی در پژوهش های باستان شناسی دوران آغاز تاریخی ایران دارد. انسان در سرزمینی می تواند این گونه به اوج هنر فلزکاری دست یابد که در آن فلزات و کانی ها در دسترس باشند (خسروی، رفیع پور، ۱۳۹۲: ۴۴).

منطقه لرستان در غرب ایران به عنوان یکی از معماهای مهم فلات ایران در زمینه باستان شناسی واقع شده است. در لرستان منطقه کوهستانی چین خورده رشته کوهستانی زاگرس مرکزی در غرب ایران است. هزاران آثار باستانی مفرغی با مدل سازی زیبا، سبک ظریف، و مهارت تولیدی برجسته در منطقه لرستان کشف شده اند. در عصر آهن در منطقه لرستان پدیده مهم باستان شناسی و فن آوری تولید مفرغ به وجود آمد (Oudbashi, Davami, 2014: 74).

نگاهی دقیق به طراحی زیورآلات که امروزه در بازارهای ایرانی پیدا می شود، که بینندگان را وادار به تفکر درباره پیشینه جواهرسازی و زیورسازی در این مرز و بوم خواهد کرد (راعی، ۱۳۹۲: ۶۶). براساس نوشته های مورخان، در ادوار متفاوت تاریخی فعالیت های تولیدی و بازرگانی مصنوعات طلا و جواهر و سنگ ها و ... رونق زیادی داشته و طبقه اشراف و ثروتمندان جامعه از اشیاء زینتی و گرانبها که از طلا و جواهرات ساخته شده بودند استفاده می کرده اند (صیقلی، ۱۳۹۲: ۷۴). زیبایی همیشه مورد تحسین بشر بوده است. به جرات می توان گفت انسان عصر حجر نیز توجه خاصی به مساله زیبایی داشته است. یافتن مهره های گردنبند و سایر لوازم زینتی که با ابزارهای کار و شکار به دست آمده، بیانگر این موضوع است (اصغرپور سارویی، آذری، ۱۳۹۲: ۱۴۲). زیورآلات، خصوصاً زیورآلات زرین پی در پی به عنوان سرمایه اقتصادی جوامع انسانی شمرده شده و جایگاه ویژه ای در تبادل اقتصادی و فرهنگی داشته است. بدون شک در کنار خلاقیت هنرمندان ایرانی، عوامل بشماری در شکل گیری و ساخت زیورآلات مؤثر بوده اند و اشیاء مورد نظر جایگاهی برای تبلور باورهای اقوام گذشته داشته است. تعاملات فرهنگی و اقتصادی در حوزه های درون منطقه ای و فرامنطقه ای، عوامل محیطی، اقتصادی، فرهنگی، پیشرفت های صنعتی و فناوری از جمله عوامل اثر گذار در شکل گیری سبک ها و گونه های مختلف زیورآلات در ادوار گوناگون بوده اند. آنچه مسلم است هر ملتی دارای مجموعه ای از افسانه ها و

اساطیر است که نشان از عثاید و افکار و اعتقادات آن ملت است (نویدگبلو، حسینی‌نیا، ۱۳۹۶: ۶۰).

فلزگری و مصنوعات متنوع آن

در عصر مفرغ از آلیاژ مس با فلزات دیگری مانند ارسنیک، سرب، روی، نیکل و آنتیموان برای تهیه مفرغ استفاده می‌شد. این فلزات در تلفیق با مس که پیشتر شناخته شده بود ترکیب سخت و پایدارتری را به وجود آوردند. بررسی‌های آزمایشگاهی بر روی اشیای مفرغی ایران و میانرودان حاکی از این است که از هزاره سوم پ.م به گونه‌ای آگاهانه از آلیاژ قلع و مس به قصد تولید اشیای مفرغی که دارای برتری‌های فراوان‌تری نسبت به تولیدات مسی دارند استفاده شده است (طاهری: ۱۳۹۲، ۶) یکی از دوره‌های مهم و تعیین کننده‌ی تاریخی و فرهنگ ایران، عصر آهن (۵۵۰-۱۴۵۰ ق.م) است که در قالب آن، تحولات مهم تاریخی، تکنولوژیکی و اجتماعی رخ داده به صورتی که جوامع کوچک آغازین این عصر تا پایان این دوره با امپراتوری جهانی هخامنشی جایگزین می‌شوند. منطقه‌ی لرستان نیز در این دوره و همراه با مناطق دیگر نیمه‌ی غربی ایران شاهد تحولات چشمگیری بوده است (دولتی، ملازاده، ۱۳۹۷: ۶۴).

صنایع دستی ایران، به ویژه هنر فلزکاری، مظهر سنن، آداب و رسوم اقوام ایرانی می‌باشد. هر چند در تاریخ ایران به هنر خصوصاً هنر فلزکاری توجه زیادی نشده و چهره‌های بسیاری از هنرمندان، به خصوص فلزکاران فراموش شده‌اند اما شاهکارهای به جای مانده نشان دهنده اندیشمندی و سخت‌کوشی هنرمندان در آفرینش هنرهای

ارزنده ایرانی است. در دوره‌های تاریخی ایران، هنگامی که فلزکاران از آسایش مادی و آرامش معنوی برخوردار بوده‌اند آثار پرشکوه و ارزشمند بسیاری از خود به یادگار گذاشته‌اند که با شاهکارهای جهانی برابری می‌کنند. و امروزه زینت بخش موزه‌های خارجی و داخلی شده‌اند. صنعتگران قبل از اسلام در ساختن اشیای فلزی تسلط داشته‌اند و آثار نفیسی ساخته‌اند و بعد از ورود اسلام همچنان از این صنعت استفاده کرده‌اند (دستان: ۱۳۹۵، ۱۰۱). فلزکاری ایران در سده‌های اولیه اسلامی و در ادامه تا سده پنجم ه.ق تحت تاثیر فلزکاری دوره ساسانی است که در مراکز شمال شرقی ایران، دارای شهرت و اهمیت بسیاری شده و در همین راستا رشد کرده است (ساریخانی، ۱۳۹۲: ۱۵۷). با این حال در حال حاضر از دوره اسلامی دو نوع از آثار فلزی در دست است که از این بین می‌توان آن‌ها را حلقه اتصال بین روش‌های ساسانی و ایران بعد از اسلام دانست زیرا برخی از این دو نوع از آثار صنعتی در قرون پنجم و ششم میلادی و راجع به ادوار اولیه اسلام و یا قرون اول یا دوم هجری می‌شود که این دو نوع شامل: مجموعه‌ای از ابریق‌های برنزی و مجموعه‌ای از آثار نفیس و زیبای فلزی به صورت حیوانات و پرندگان ساخته شده‌اند. با این که بیشتر آن‌ها مربوط به ادوار اولیه اسلام است اما نشانه‌هایی از روح فنی ساسانی در آن‌ها متجلی است (دستان: ۱۳۹۵، ۱۰۲).

یکی از آثار به جای مانده از دوران قبل از اسلام آینه‌های مفرغی است که احتمالاً ساخت آینه‌های اولیه جز سوالات بشر و چگونگی استفاده آن معما باقی مانده باشد (همان: ۱۰۲) آینه همچون عنصر

تصویرات ماست. انسان پیش ابزار ساز، در برکه‌های ساکن آب تصویر خود را می‌دید، انسان ابزارساز با پیشرفت فنون ابزارسازی آینه‌هایش را متحول کرد (میش مست‌نهی: ۱۳۸۶، ۱). در آن زمان ابتدا سنگ‌ها را صیقل می‌دادند معمولاً افسیدین‌ها تبدیل به آینه می‌شدند سپس با کشف فلزات به خصوص مس باعث شد که اولین آینه همراه با سایر ابزار فلزی توسط انسان ساخته شود. بنابراین باید گفت که بشر عصر مس مخترع آینه بوده است. در ایران قدیمی‌ترین آینه از حفاریات تپه سیلک به دست آمده است تصویر این آینه‌ها عبارت است از صفحات مدوری از مس که اطراف آن اندکی برآمده ساخته شده و فاقد دسته اند به این ترتیب از حدود هزاره چهارم قبل از میلاد ساختن آینه در ایران آغاز گردیده است. این صفحات مسی به خوبی صیقلی شده به گونه‌ایی که قابلیت انعکاس می‌یافتند. بعد از آن که مس جای خود را به مفرغ داد، آینه‌ها نیز از جنس مفرغ ساخته شده‌اند (سمسار: ۱۳۴۲، ۲۵). آینه از زمان‌های بسیار کهن در ایران مورد استفاده بوده به صورتی که در تورات هم به وفور از آینه‌های فلزی نام برده شده است (رجب‌زاده، ۱۳۸۴: ۳۴). آینه‌های ساخته شده در دوره اسلامی بیشتر آینه‌هایی بی‌دسته‌اند، البته آینه‌های دسته‌دار نیز ساخته می‌شد که تعداد آن‌ها کمتر است. این آینه‌ها صفحاتی مدور مدور می‌باشند که یک‌طرف آن دارای نقوش برجسته شامل تصاویر حیوانات، گل و گیاهان مختلف، خطوط تزئینی و طرف دیگر را به خوبی صیقل داده‌اند. بیشتر در پشت این آینه‌ها قسمت برجسته سوراخ‌داری است که محل عبور نخ بوده است که به این صورت

منعکس کننده‌ی حقیقت در عرفان به سنبلی برای توضیح رابطه‌ی خالق و مخلوق (مرادی: ۱۳۹۵، ۵)، نماینده پاک، صفا، راستی و راستگویی است و در ادبیات عرفانی معانی گوناگونی مانند دل، نیستی، پیری، و انسان کامل به کار گرفته شده است (مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۰). حضور و استمرار این شیء شفاف و درخشان در طول تاریخ سنن و فرهنگ مردم ایران، زمینه‌ساز استفاده از ذوق و خلاقیت هنری هنرمندان ایرانی در استفاده از آینه در هنرهای زینتی و معماری گردید به روشی که آثار شگفت و بی‌بدیل هنری در قالب ساخت آینه، قالب‌های آینه و نیز آینه کاری در معماری بناها به وجود آمد (مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۰). آینه‌ها صفحه‌های صاف و صیقل یافته از مفرغ هستند که معمولاً دسته‌ای به آن‌ها وصل می‌شود (طاهری: ۱۳۹۲، ۱۱)، یافته‌های باستان شناسی در ایران حاکی از این است که مردمی در هزاره چهارم قبل از میلاد در سیلک و کاشان بودند، که به آینه‌سازی آگاهی داشتند، آینه‌هایی گرد که از مس و تقریباً به شکل صفحه‌ای محدب بودند (مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۱)، آینه‌های فلزی ساخته شده در واقع در هر دوره‌اند. ایران در دوره‌های هخامنشی و ساسانی و پیش از اسلام شاهد نمونه‌هایی از انواع فلزکاری بوده است (دستان: ۱۳۹۵، ۱۰۰).

با استناد به نمونه‌های فراوانی که در کاوش‌های باستان‌شناسی به دست آمده و در گنجینه‌ها و مجموعه‌های هنری جهان نگهداری می‌شود، آینه‌های مفرغی از دیرباز در ایران ساخته می‌شدند با این حال می‌توان گفت (رجب‌زاده، ۱۳۸۴: ۳۴) پیشینه استفاده از آینه در تاریخ قدیمی‌تر از

می‌توانستند آن را آویزان کنند (سمسار: ۱۳۴۲، ۲۶).

این ابزار، صورت و ظاهر هر شخص را به او نشان می‌داد و همچنین باعث بازتاب نور می‌شد یعنی بدون این که از خودش نوری داشته باشد نورانی بود، این دو پدیده خاص باعث شد این ابزار تاثیر مهم در روان و ضمیر ناخودآگاه انسان برجای گذارد و از همین جهت در ادبیات بسیاری از ملت‌ها از اهمیتی ویژه برخوردار گشت با ورود آینه به محدوده‌ی ادبی و تداوم آن در دوره‌های گوناگون، تغییر تکنیک‌های ساخت این ابزار در ادبیات هر دوره‌ای وارد می‌شد (میش مست‌نهی: ۱۳۸۶، ۱).

زیورآلات: آینه و معنای نمادین آن

انسان در هیچ مرحله‌ای از توسعه تمدن، قادر نبوده است خود را از نمادها جدا سازد و علوم و تکنولوژی انسان را از وابستگی به نمادها آزاد نکرده است. و در واقع می‌توان گفت نیاز انسان به نمادها و اسطوره‌ها بیشتر نیز شده است. نمادشناسی امروزه خود یک علم است و این اثر یک ابزار اساسی در مطالعه آن به شمار می‌رود. و در واقع می‌خواهند منبعی باشند برای نمادشناسی و روشمند کردن و تعریف اصولی هر نماد. نمادها در سراسر جهان همیشه ابزاری برای بیان و ارتباط چیزهای مهم مورد استفاده بوده است. نمادپردازی اشکال مختلفی را به خود می‌گیرد، نمادپردازی و آشنایی با آن ما را به آنچه آگاه نبوده ایم واقف می‌سازد (جان کورتیس: ۱۳۷۹، ۱۱۵). در واقع همه‌ی کلمات دارای تاریخچه مختص به خود می‌باشند که از گذشته تا کنون

دست به دست شده و به دست آیندگان رسیده است واژه آینه در بطن خود دارای مفاهیمی چون آینه، آئینه؛ آئینه، مرآت، آبگینه است. آینه، وسیله‌ای است که به علت صافی و بازتاب بالایش، بر رویه خود، تصویر اجسام را نمایان می‌سازد (مرادی: ۱۳۹۵، ۴). آینه را باید پاک و روشن نگاه داشت، زیرا مردم آن را نماد جان خود می‌دانند. آینه روشن نشان جان صافی است و آینه‌های تار و غبار گرفته مانند جان‌هایی است زنگار گرفته از اندیشه‌های شیطانی. در پرتو این عقیده به آینه است که هنر آینه‌سازی رشد یافته است. آینه همچنین نماد پارسائی و جلال زن است. زنان معتقد به اصول قدیم هنوز مواظب‌اند که آینه‌شان نشکند، زیرا آینه شکسته برایشان بدبختی به همراه دارد (رجب‌زاده، ۱۳۸۴: ۲۹).

شاید این گونه بیان کرد که درک و شناخت نمادها روزی به صورت یکی از مفیدترین ادراکات بشر در خواهد آمد، زیرا درک نمادها، به تعبیری از میان برداشتن شکافی است که میان جهان بدوی و جهان امروزی وجود دارد. بنابراین باید آن چیزی را که در هستی نوین و روزگار کنونی، هنوز نمادین و اسطوره‌ای است و به همان روش هم به حیات خود ادامه می‌دهد (پورخالقی‌چترودی: ۱۳۸۰، ۹۱). نماد شیئی است کمابیش عینی که جایگزین چیزی شده، و بر معنایی دلالت دارد. نماد تجلی و نمایشی است که اندیشه و تصویر یا حالتی عاطفی را به هرگونه تشابه یا هر نسبتی چه واضح و چه بدیهی و چه قراردادی یادآوری می‌کند (رحیمی: ۱۳۹۳، ۱۵۰). آب و آینه همواره نزد ایرانیان به صورت نماد پاکی، روشنایی بخت، راستگویی و صفا شمرده شده است. این دیدگاه

انتخاب نقوش بر روی ظروف و اشیای مختلف بستگی به وزن، ضخامت، بلند و کوتاهی و مهم‌تر از همه شکل آن شیء داشته است. با توجه به این اصل چنانچه بر روی آثار متنوع این دوره نقشه و ترسیم‌های یکسان به کار برده شده، که نباید آن را به عنوان تقلید و اقتباس هنرمندان از یکدیگر تلقی کرد (دستان: ۱۳۹۵، ۱۰۴).

آینه معمولاً در شهرهایی که مرکز فلزکاری بود ساخته می‌شد. همدان در سده آغازین اسلامی از مهم‌ترین مراکز بود و آینه‌های ساخت این شهر از شهرت فراوانی برخوردار بودند (مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۱). با کشف اشیای شیشه‌ای متعلق به دوره پارت‌ها و ساسانیان، می‌توان این گونه انگاشت که صنعت شیشه سازی هم‌زمان با این ایام در ایران فراگیر بوده است. همچنین تصور می‌شود، آب و آینه که از گذشته نزد ایرانیان نماد پاکی، روشنایی، بخت، راستگویی و صفا به شمار آمده است، احتمالاً به کار گرفتن آینه در تصویر یکی از آرایه‌های بنا با این مبحث بی ارتباط نباشد اما بهره‌گیری از قطعات آینه و هنر آینه کاری به صورت فعلی، گذشته از هماهنگی با باورهای یاد شده ریشه‌ای اقتصادی نیز دارند (مرادی: ۱۳۹۵، ۵).

زیورآلات لرستان

مردم لرستان از گذشته به دو گونه کوچ‌نشینی و روستایی زندگی می‌کرده‌اند. گورستان‌های کوچ‌نشینان همگی محدود و خیلی کوچک است حتی اگر محلی خاص طی زمان نسبتاً طولانی مورد استفاده قرار گرفته باشد، به این ترتیب تعدادی گور مجموعه‌ای را تشکیل داده که شامل

ایرانیان شاید از اینجا سرچشمه می‌گیرد که آینه در بهترین حالت باید هیچ‌گونه کدورت و آلودگی را برنگیرد و هیچ رنگی را بر چهره نپذیرد و کمال و بی‌رنگیش شمرده می‌شود. به همین دلیل آینه در تاریخ ادبیات ایران دارای اهمیت فراوانی بوده و به وفور در اشعار شاعران دوره‌های مختلف دیده می‌شود و این حضور شاخص راهی برای فن شناسی و شناخت مادی آینه های دوره های مختلف را به نمایش می‌گذارد چنانچه شاعرانی چون فردوسی، سنایی، حافظ، سعدی در خصوص آینه شعر گفته‌اند (میش مست‌نهی: ۱۳۸۶، ۱). چنانچه حافظ دل را به آینه تشبیه کرده است:

دل که از آینه صافی است غباری دارد

وز خدا می‌طلبیم صحبت روشن رایی
(مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۰).

آینه از تصویرهایی است که شاعران و سخن‌پردازان از گذشته برای بیان مفاهیم و مقاصد خود مورد استفاده قرار داده‌اند (رجب‌زاده، ۱۳۸۴: ۳۵). یکی از عناصر شاخص در معماری بناهای اسلامی که به تعداد بسیاری مشاهده شده، آینه و آینه کاری است. آینه به عنوان بازتاب‌کننده حقیقت در عرفان به نمادی برای توضیح رابطه‌ی خالق و مخلوق تبدیل شده است. شاعرانی چون مولانا و عطار به صورت پیاپی دل را که در عرفان عضو درک‌کننده دانش شهودی است. به آینه قیاس کرده‌اند (مرادی: ۱۳۹۵، ۴).

در اشیاء ریختگی مثل تنگ، جام‌های مختلف، ظرف‌های بزرگ، عودسوز، دوات و غیره به اسلوب هنر ساسانی فلز را ذوب کرده و بعد از ریختن در قالب‌های مخصوص به شکل دلخواه در آورده و از حکاکی استفاده می‌کردند. شیوه

زیورآلات مادها

در دوران ماد به دلیل افزایش قدرت سیاسی و اقتصادی، اشیای هنری بسیاری تولید شد، از جمله تعدادی از اشیای سیمین و زرینی است که در گنجینه جیحون، نوشیجان، زیویه و تپه دماوند موجود بوده است. مهم‌ترین گنجینه یافت شده از نوشیجان تپه، مجموعه‌ای از اشیای نقره، حاوی این اقلام می‌باشد: شمش‌های میله‌ای و قطعات نقره، مهره‌ها، حلقه‌ها و آویزهای دوتایی و چهارتایی حلزونی، حلقه‌های انگشتری ساده و پیچ در پیچ، گوشواره‌ها و دستبندها. ساختن الگوهایی که دو طرف باز آن‌ها به سر حیواناتی مثل مار، قوچ، شیر یا سر و تنه آن‌ها منتهی می‌شد در زمان نیز رونق داشت. گاهی حالت دو حیوان سر دستبندها با هم گوناگون است. انسان و حیوانات افسانه‌ای مانند شیر بالدار یا دو شیر با یک سر مشترک و بز بالدار به همراه درخت زندگی، موجودات تخیلی و ترکیبی گوزن روی اشیاء نقره‌ای و طلایی و گردنبندها و پلاک‌های نسبتاً بزرگ آن‌ها قلم‌زنی و برجسته‌کاری می‌شدند (راعی، ۱۳۹۲: ۶۷).

در گنجینه زیویه یک سینه‌بند بزرگ از طلا، قسمتی از این سینه بند مزین به سر بزکوهی به صورت نقش برجسته است (جهانشاهی‌فرد، ۱۳۹۲: ۱۳۶). یکی از با ارزش‌ترین و زیباترین وسایل زینتی که در این مجموعه به دست آمده است (سرفراز، فیروزمندی، ۱۳۹۲: ۹۹). دستبندی از جنس طلا که دو طرف آن باز است که به دو شیر منتهی می‌شود (جهانشاهی‌فرد، ۱۳۹۲: ۱۳۶). که در قسمت میانی دستبند رودرروی یکدیگر قرار گرفته‌اند. در حالی که دو سر این دستبند از

دستبند، گوشواره، گردنبند، انگشتری و سنجاق می‌شود (حقی‌مقدم، ۱۳۹۴: ۱۲). از معروف‌ترین اشیاء پیدا شده در میان دست ساخته‌های مفرغی لرستان، می‌توان به سنجاق‌ها اشاره کرد که در زمینه طراحی، تعداد و تزئینات، متنوع و خاص هستند. این سنجاق‌ها که بیشتر آن‌ها در سرخ‌دم لرستان به دست آمده‌اند دارای انواع مختلفی می‌باشد. انتهای آن‌ها به صفحه‌های مسطح با قالب هندسی مختلف مدور و مربع منقوش متصل می‌شود. نکته جالب توجه دیگر که نشان دهنده بازخورد اندیشه آنان در این سرسنجاق‌ها می‌باشد این است که تناسبات به گونه‌ای در این آثار مراعات شده است. که اگر هر یک از آن‌ها را تا بیش از پنجاه برابر بزرگ کنیم باز تناسب آن‌ها از دست نخواهد رفت و این امر یکی از موارد نادر و جز اسرار پنهانی می‌باشد که کم‌تر در آثار هنری منقوش جهان دیده می‌شود (علیزاده، ۱۳۹۶: ۱۱۱) از غار کلماکره دستبندهای نقره مارپیچ با دو سر شیر و قوچ (تصویر ۱) از هم جدا شده که با تکنیک ریخته‌گری ساخته شده و پلاک نقره به ارتفاع ۱۹/۵ سانتی‌متر با نقش یک شیر بالدار به حالت ایستاده روی دو پا که در اطراف آن سوراخ‌هایی جهت نصب روی لباس یا چیزی دیگر وجود دارد (تصویر ۲) (خسروی، ۱۳۹۴: ۷۳). گوشواره‌هایی با نقش‌های گوناگون از جمله سر پرندگان و جانوران، چهره انسان و همچنین نقوش هندسی که جنس آن‌ها از آهن، مفرغ، طلا (تصویر ۳) و نقره بوده است (طاهری، همی، ۱۳۹۲: ۱۱).

لرستان دارای شباهت می‌باشند و جنس آن‌ها مفرغی است. سنجا‌های کاخ سارگن کمان قوسی و مثلی هستند. شماری از آن‌ها دارای کمان بند بند و شماری دارای برجستگی‌های مهره‌ای و تخت بر کمان

هستند. این سنجا‌ها شبیه به گونه‌های غرب ایران و مارلیک می‌باشند. سنجا‌های نوشیجان اکثراً مثلی هستند. که کمان آن‌ها دارای تزیینات ساده‌اند که این تزیینات شامل برجستگی‌های مهره‌ای و تخت

برجسته است در تعدادی از سنجا‌ها این زائده‌ها ساده و یا با شیارهای موازی تزیین شده‌اند (حقی مقدم، ۱۳۹۴: ۱۹).

زیورآلات هخامنشی

زیورآلاتی که هنرمندان زمان هخامنشی ساخته‌اند هم از جهت طرح و هم از جهت شیوه‌های ساخت و تزیین ویژگی‌های منحصر به فردی دارند. این ویژگی‌ها حاصل دیدگاه خاص ایرانیان به جهان شرایط اجتماعی و زیستی ایشان و همچنین خصوصیات هنری ملت‌هایی که هخامنشیان با آن‌ها رفت و آمد داشته‌اند، با عبور از صافی ذهن هنرمندان ایرانی است. فلزکاران هخامنش با افزودن قدرت و مهارت بی‌مانند خود به تجربه چند هزار ساله فلزکاری ماقبل تاریخ ایران، اصالت و خصوصیات خاصی به فلزکاری هخامنشی بخشید (راعی، ۱۳۹۲: ۶۷). در سال ۱۹۲۰ میلادی در اکباتان اشیایی زرین، متعلق به یک گنجینه هخامنشی پیدا شد، این گنجینه شامل اشیای زرین از قبیل گوشواره، انگشتر، مدال‌هایی با نقوش برجسته، سینه ریز با سنگ‌های قیمتی می‌باشد. در

شیرهای بالغ تشکیل شده یکی از سر شیرها برای دست کردن دستبند، جابه‌جا می‌شود (سرفراز، فیروزمندی، ۱۳۹۲: ۹۹). یک تاج با نقش گل پنج‌پر مرصع، گوشواره؛ اثر نفوذ هنر آشوری‌ها، سکاها و فنیقی‌ها در همه این اشیای نمایان است (جهانشاهی فرد، ۱۳۹۲: ۱۳۶). نمونه سینه‌بند حسنلو شباهت زیادی به سینه‌بند زیویه دارد بنابراین احتمال بر این است که که سینه‌بند زیویه با تاثیر از هنر اورارتو ساخته شده است و یا این که هنرمندان اورارتویی در آن نقش داشته‌اند (سرفراز، فیروزمندی، ۱۳۹۲: ۹۸). یکی از اشیاء طلایی بسیار جالب زیویه که از ارزش هنری بالایی برخوردار است، دست پوش طلایی (تصویر ۴) است. این دست‌پوش از زنجیرهای باریکی درست شده و محل چفت و بست آن روی مچ قرار دارد، و روی آن پنج مروارید و زنجیرک‌های کوچک اضافه گردیده است داشتن ۵ انگشتر روی ۵ انگشت در ایران در آغاز هزاره اول قبل از میلاد متداول بوده است (سرفراز، فیروزمندی، ۱۳۹۲: ۹۹).

در کاوش‌های باستان‌شناسی زیویه دو عدد زنجیر یا گردنبند کشف شده که هر یک از سه زنجیر با حلقه‌های خشخاشی شکل خیلی کوچک تهیه شده و سپس با لوله‌های طلایی، به هم متصل شده‌اند و در قسمت

پایین گردنبند تعداد زنجیر دو برابر شده و انتهای آن به شکل گلی پایان می‌یابد. این زنجیرها بی‌گمان زینت بخش گردن ملکه بوده است (سرفراز، فیروزمندی، ۱۳۹۲: ۹۹). سنجا‌های نوشیجان، کاخ سارگون و

سال ۱۹۵۶ میلادی اشیاء گوناگون دیگری از همدان به دست آمد که متعلق به دوره هخامنشیان بود در بین این مجموعه یک سینه‌ریز طلا با سنگ‌های قیمتی آراسته به ده کله شیر در این مجموعه پیدا شده است یک بازو بند از جنس طلا و مرصع به سنگ‌های قیمتی از جمله نمونه معروف این گنجینه است که در موزه بریتانیا نگهداری می‌شود. گوشواره‌هایی نیز از شوش یافت شده دایره خارجی حلقه‌های گوشواره که در آن‌ها فیروزه و زمرد به کار برده شده است که به شکل گلبرگ می‌باشند (جهانشاهی فرد، ۱۳۹۲: ۱۳۶).

نمونه‌هایی از انواع زیورآلات هخامنشی که از دینه‌ها یافت شده در پاسارگارد، گنجینه جیهون و تخت جمشید به دست آمده است، گوشواره‌های حلقه‌ای فلزی پیچ در پیچ طلاکاری شده با آویزهای متحرک و نیز گوشواره‌هایی (تصویر ۵) در فرم دایره، ساخته شده با مفتول طلا در کنار سنگ لاجورد، فیروزه با مروارید، دستبندها و بازوبندهایی که انتهای آن‌ها دارای اشکال حیوانات مانند دال است و بدنه آن‌ها ساده کار شده یا شباهت به پیچ‌قلیان دارد. و انگشترها با نگین‌هایی کنده‌کاری شده است (راعی، ۱۳۹۲: ۶۸). در ادوار تاریخی ایران نیز ساختن آئینه به روشی بهتر و شفاف‌تر ادامه یافت از حفاریات تپه حصار دامغان، شوش، خورویین فارس، املش و سایر نقاط ایران آئینه‌های برنزی به دست آمده که قدمت آن‌ها بین ۱۰۰۰ تا ۳۰۰۰ قبل از میلاد می‌باشد این آئینه‌ها بیشتر دارای دسته‌ای کوتاه‌اند اگرچه از دوره امپراطوری با عظمت هخامنشی ناکنون آئینه‌ای به دست نیامده است اما نمی‌توان

آئینه و سابقه‌ی آن را در کاخ تچرای (کاخ زمستانی) داریوش بزرگ نادیده گرفت. این بنا یکی از کاخ‌های زیبای تخت جمشید است می‌باشد و قسمتی از آن مثل درگاه‌ها طاقچه‌ها و قسمتی از دیوار تقریباً سالم مانده که از سنگ‌ها سبزه سیاه صیقل یافته است. شفافیت سنگ‌های این کاخ به ویژه قسمت داخلی پنجره‌های تالار مرکزی به شیوه‌ای است که تصویر چهره به خوبی در آن نمایان می‌شود. به همین سبب این تالار را (تالار آئینه) نامیده‌اند. تالار مرکزی کاخ تچرا را باید اولین تالار آئینه ساخته شده در جهان دانست (مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۱).

زیورآلات اشکانیان

بعد از هخامنشیان، پارتیان در قلمرو هنرهای تزئینی ابتکارات زیادی به خرج داده‌اند. پارتیان ذوق لطیف اشرافی ویژه‌ای داشتند که در آثار گوناگون آن‌ها از جمله در زیورآلات‌شان آشکار است. زنجیرها و دستبندهایی انعطاف‌پذیر، گوشواره طلا دایره شکل به همراه چهره انسان با قلاب‌ها و آویزهای گلایبی شکل هخامنشی، گوشواره‌های پر زرق و برق با ترصیع سنگ‌هایی مانند فیروزه و لعل است (راعی، ۱۳۹۲: ۶۷). در این دوره مردان و زنان در استفاده از جواهرات افراط می‌کردند (محمدی‌فر، ۱۳۸۷: ۲۶۵).

یک جفت گوشواره طلا که در نیپور شده که الهام گرفته از هنر هخامنشی است سنگ‌های گرانها و میناکاری (تصویر ۶) نشان دهنده این است که ایرانیان از گذشته ذوق و میل بالایی که اشیاء رنگی داشته‌اند (جهانشاهی فرد، ۱۳۹۲: ۱۳۶). بهترین نمایش ثروت و علاقه به خودنمایی در آن دوره

واقعی (راعی، ۱۳۹۲: ۶۹)، و همچنین گردنبندی ساخته شده از حلقه‌های متشکل از سه برگچه در دو هلال ناتمام از نقش برگ کنگری و نیز گوشواره‌ای زرین از قرصی مرصع و پوشیده از نقش شش گلواره درهم تابیده و به هم آمیخته با پره‌های قلبی شکل، و از این گوشواره دو گویچه وصل به مفتول نازک آویخته بود (پوپ، اگرمن، ۱۳۸۷: ۹۵۹). در دوره ساسانیان نیز آینه کوچک و مدوری وجود دارد که در املش به دست آمده است. نکته جالب توجه این است که این آینه هنوز جلا و درخشندگی خود را حفظ کرده است. تصویر این آینه حاوی چهاربرگ متقابل است که به وسیله دوایر متحدالمرکزی احاطه کرده است (جدول ۱). پس از سقوط ساسانیان، فلزکاری در ایران به ویژه در سده‌ی اولیه اسلامی کم و بیش به همان روش دوره‌ی پیشین بود. همانندی ساخت آینه‌ها در دوره‌ی اسلامی و نگاره‌ها و آرایه‌های پشت آن شاهد این ادعاست (مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۱). قاب آینه نقره کنده کاری و برجسته که ۱/۳۸ سانتی‌متر دوره آن است و نقش دایره کنگره داری است که در میان آن شکل مرغابی است و در اطراف آن شش شاخ و برگ است که در پشت آن یک کتیبه وجود دارد ولی هنوز خوانده نشده است (جدول ۲) (نفیسی، ۱۳۸۴: ۲۲۲).

طرح

برای ایجاد نقش روی اشیاء از شیوه قلم‌زنی استفاده می‌کردند که در ابتدا پشت فلزی را که می‌خواستند حکاکی کنند، با قیر می‌پوشاندند. این کار سبب می‌شود از چین و چروک خوردن و

در مجسمه‌های پالمیر و حضر آشکار است. شاهزاده خانم حضر که زیورآلات کمتری دارد، کلاه بلند جواهر نشان و پوشیده از زنجیر که گوشواره‌های بلند وزین، چهار گردنبند که آویزه‌های یکی از آن‌ها سنگین است، بازوبندهای قطور تاب‌دار روی هر دو دست و حلقه‌هایی بر انگشتان دارد یکی از نفیس‌ترین جواهراتی که در دورا اروپوس پیدا شده سنجاق سینه یک بانوی پالمیری معروف به زیباروی پالمیر است (محمدی‌فر، ۱۳۸۷: ۲۶۶). گوشواره زرین به شکل کوزه‌ای بدقواره با دو دسته پیچک‌وار که در یونان و روم سابقه‌ای دیرینه دارد (محمدی‌فر، ۱۳۸۷: ۲۶۸). در یکی از معابد شهر هترا مجسمه‌های زیادی از زنان به دست آمده که آن‌ها را با زینت و زیورآلات فراوان و لباس‌های مجلل و اکثراً به حالت ایستاده نشان داده‌اند (فیروزمندی، خان‌مرادی، ۱۳۹۳: ۲۵۸).

زیورآلات ساسانیان

این دوره را می‌توان به عنوان دوره اوج هنر و صنعت و فلزکاری ایران قبل از اسلام نام برد (جهانشاهی‌فرد، ۱۳۹۲: ۱۳۶). می‌توان گفت فلزکاری دوره ساسانی نمایشگر قدرت و عظمت کشور و سلطنت شخص شاه بود و از خصوصیات مذهبی بهرمنند بود (راعی، ۱۳۹۲: ۶۸). آنگشترهای نگین‌دار، گاه با نگین‌های کنده‌کاری شده، بازوبند، مچ‌بند و دستبند به شکل حلقه‌ای ساده از طلا، گردنبندی از مهره‌های دورنگ، مهره‌های نیم‌کره، نیم تخم‌مرغی و کله قندی و با سطحی تخت برای حکاکی، به شکل دایره و بیضی به تصویر رب‌النوع مانند میترا و آناهیتا و همچنین حیوانات خیالی و

ساخت وسایل زینتی و تشریفاتی و آیینی نیز استفاده شده است زیرا این فلز خیلی نرم و انعطاف پذیر بوده و قابلیت پذیرش انواع شکل‌های پیچیده تزئینی را دارد. برای ایجاد نقش روی اشیاء کلماکره از دو روش خطی و قالبی استفاده شده است (خسروی، رفیع‌پور، ۱۳۹۲: ۷۲).

استفاده از نقره ناب، آهن فولاد و افزودن نقره به فلزی که آینه از آن مهیا می‌شد، پیشرفت بسیاری در هنر آینه سازی را به وجود آورد (رحیم آبادی: ۱۳۹۱، ۳۶). آینه‌های ساخته شده در دوره‌ی ایران باستان، تماماً صفحات مسین بودند به روشی که صیقلی شده و قابلیت انعکاس می‌یافتند (مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۱). بعد از آن‌که مس جایگزین مفرغ شد آینه‌ها از مفرغ ساخته شدند که به نسبت زیادی با نقره مخلوط شده است زیرا این کار مانع از زنگ زدن می‌شده، این آینه‌ها دارای ابعاد متفاوتی هستند برخی به اندازه یک سکه بزرگ و بعضی دیگر قطر آن‌ها ۲۵ تا ۳۰ سانتی متر می‌رسد. این نمونه‌ها از لحاظ شکل هم دارای اختلاف می‌باشند، یعنی به شکل دایره یا مربع یا هشت ضلعی و غیره ساخته شده‌اند اما دایره از اشکال رایج آن‌هاست. برخی از این آینه‌ها دارای دستگیره نیز می‌باشند و در اکثر موارد دارای دو شاخه‌ای در پشت می‌باشند که می‌توان آن‌ها را به وسیله ریسمانی به دیوار آویخت. سطح آن‌ها کاملاً صیقلی است و پشت آن‌ها هم به طرز قابل توجهی تزئین شده است (رجب‌زاده، ۱۳۸۴: ۳۵). آینه‌های ساخته شده قبل از اسلام اکثراً از جنس نقره یا طلا بوده که با یورش اقوام دیگر به این سرزمین غارت شده است (دستان: ۱۳۹۵، ۱۰۰).

موج برداشتن آن فلز که توسط چکش کاری به وجود می‌آید، جلوگیری شود. بعد از انجام قیرپوشی طرحی را که برای آن فلز انتخاب می‌کردند، روی فلز کشیده و به وسیله ابزار ویژه‌ای شروع به حکاکی فلز می‌کردند (خسروی، رفیع‌پور، ۱۳۹۲: ۷۳). قلم‌زنی مخصوصاً قبل از میانه سده ششم هجری/دوازدهم میلادی از روش‌های متداول تزئین بر روی مفرغ و برنج بوده است. برای اشیایی از قبیل شعمدان‌ها پایه سینی‌ها و همچنین بخوردان‌ها از مشبک‌کاری استفاده می‌شده. نقش برجسته که اکثراً به سبب قلم‌زنی روی قالب‌ها حاصل شده، و سپس با قلم‌زنی ترکیب که فن معمولی آینه‌ها بوده است. صنعت اشیاء ریخته‌گری برنز با تزئینات برجسته مثل آینه و الواح و اشکال حیوانات در زمان سلاجقه در ایران و عراق رواج داشته است (دستان: ۱۳۹۵، ۱۰۵). در کنار ساخت آینه، نوشتن شعرها و دعا مرتبط با معناهای آینه در حکمت و عرفان ایران و نیز استفاده از طرح گل و مرغ در حاشیه آینه‌ها بر زینت و همچنین کاربرد آن‌ها افزود (مقیم‌پور: ۱۳۸۷، ۷۱).

جنس

طلا فلزی است که مثل نقره و مس، به صورت خالص در طبیعت پیدا می‌شود. ایران در هزاره سوم ق.م معبر ارتباطی بوده که از این طریق، مواد معدنی مانند سرب و لاجورد به دیگر نقاط جهان برده می‌شد و خود دارای ذخایر معدنی، از جمله طلا بود که در سرزمین مادها استخراج می‌شد. در قسمت غربی ایران شواهد فعالیت‌های روز افزون در فلزکاری آشکار است و همچنین از نقره برای

تار می‌شده، آینه‌زاد کارِ پاک ساختن و پیراستن آینه را بر عهده داشته است. آینه‌زادیان در کوی و برزن می‌رفتند و چرک و زنگ آینه را تمیز می‌کردند. این پیشه‌وران را آینه‌زادی، روشنگر، آینه‌افروز، آینه‌پیرا، صامل و صقال می‌نامیدند (رجب‌زاده، ۱۳۸۴: ۳۶).

نتیجه‌گیری:

براساس بررسی صورت گرفته بر روی زیورآلات از دوران پیش از تاریخ تا شروع دوران اسلامی می‌توان به شیوه پرداخت فلزات، میزان استفاده از آلیاژهای به کار رفته اشاره نمود. در واقع ایران در ادوار مختلف تاریخی دارای گنجینه‌ای از طرح‌ها و نقش‌های گوناگون بوده‌است. علاقه به ساخت زیورآلات و استفاده از آن پیشینه دیرینه‌ای دارد. در هر دوره‌ای از تجربیات هنرمندان دیگر بهره برده و دست به ساخت زیورآلات با کیفیت تری زده‌اند. زیبایی همیشه مورد تحسین بشر بوده است. به جرات می‌توان گفت انسان عصر حجر نیز توجه خاصی به مساله زیبایی داشته است. یافتن مهره‌های گردنبند و سایر لوازم زینتی که با ابزارهای کار و شکار به دست آمده، بیانگر این موضوع است. صنایع دستی ایران، به ویژه هنر فلزکاری، مظهر سنن، آداب و رسوم اقوام ایرانی می‌باشد از معروف‌ترین اشیاء پیدا شده در میان دست ساخته‌های مفرغی لرستان، می‌توان به سنجاق‌ها اشاره کرد که در زمینه طراحی، تعداد و تزئینات، متنوع و خاص هستند. در دوران ماد به دلیل افزایش قدرت سیاسی و اقتصادی، اشیای هنری بسیاری ساخته شده، از جمله تعدادی اشیای سیمین و زرینی است که در گنجینه

روش جدید آینه سازی، یعنی ته نشست دادن قشری شفاف از نقره را «یوستوس فون لیبک» در سال ۱۳۸۵ میلادی ابداع کرد. از نیمه اول سده ده هجری، بازرگانان ایتالیایی و به ویژه ونیزی‌ها آینه‌های ساخت ونیز را به ایران آوردند و به این آینه‌ها به سرعت جایگزین آینه‌های فلزی شدند. این در صورتی بود که در ایران ساخت آینه هنوز به روش گذشته رایج بوده و به همین طریق تا دوره صفویه در اصفهان بازار آینه سازها دایر بوده است (رحیم آبادی: ۱۳۹۱، ۳۶). شاردن می‌نویسد که ایرانیان آینه‌های مفرغی صیقلی را بر آینه‌های شیشه‌ای ترجیح می‌دهند و زیرا آنان معتقداند که آینه‌های مفرغی صورت انسان را روشن‌تر منعکس می‌نماید و بر این باورند که جلا و صیقل آینه‌های شیشه‌ای به دلیل خشکی هوا از دوام کمتری برخوردارند (رجب‌زاده، ۱۳۸۴: ۳۵).

کاربرد

در دوران مختلف تاریخی زیورآلات شخصی یا به علت حقیقت اجتماعی و سرانجام در راه نیت آیینی به کار برده شده‌اند (خسروی، ۱۳۹۴: ۷۲). کاربرد آینه‌ها در ابتدا دیدن تصویر خود شخص است ولی در بعضی جاها با آینه‌هایی روبه رو می‌شویم که (دستان: ۱۳۹۵، ۱۰۶). علاوه بر کاربرد آرایشی برای جادوگری، طلسم و یا معالجه امراض دیگر نیز استفاده شده است. روی سطح این قبیل آینه‌ها ادعیه مختلف کنده‌کاری شده که این کار نه تنها در ایران بلکه در ممالک اروپا نیز استفاده شده است (سمسار: ۱۳۴۲، ۲۶).

در ایران هم، برای پاک کردن آینه‌های مفرغی که زنگار می‌گرفته یا با گذشت زمانو بر اثر رطوبت

جیحون، نوشیجان، زیویه و تپه دماوند موجود بوده است.

زیورآلاتی که هنرمندان زمان هخامنشی ساخته‌اند هم از جهت طرح و هم از جهت شیوه‌های ساخت و تزئین ویژگی‌های منحصر به فردی دارند. این ویژگی‌ها حاصل دیدگاه خاص ایرانیان به جهان شرایط اجتماعی و زیستی ایشان و همچنین خصوصیات هنری ملت‌هایی که هخامنشیان با آن‌ها رفت و آمد داشته‌اند. فلزکاران هخامنشی با افزودن قدرت و مهارت بی مانند خود به تجربه چند هزار ساله فلزکاری ماقبل تاریخ ایران، اصالت و خصوصیات خاصی به فلزکاری هخامنشی بخشیدند. بعد از هخامنشیان، پارتیان در قلمرو هنرهای تزئینی ابتکارات زیادی به خرج داده‌اند. پارتیان ذوق لطیف اشرافی ویژه‌ای داشتند که در آثار گوناگون آن‌ها از جمله در زیورآلات‌شان آشکار است. می‌توان گفت فلزکاری دوره ساسانی نمایشگر قدرت و عظمت کشور و سلطنت شخص شاه بود و از خصوصیات مذهبی بهرمند بود. برای ایجاد نقش روی زیورآلات از شیوه قلم‌زنی استفاده می‌کردند که در ابتدا پشت فلزی را که می‌خواستند حکاکی کنند، با قیر می‌پوشاندند. این کار سبب می‌شود از چین و چروک خوردن و موج برداشتن آن فلز که توسط چکش کاری به وجود می‌آید، جلوگیری شود. بعد از انجام قیرپوشی طرحی را که برای آن فلز انتخاب می‌کردند. آینه‌های ساخته شده در دوره‌ی ایران باستان، تماماً صفحات مسین بودند به روشی که صیقلی شده و قابلیت انعکاس می‌یافتند. بعد از آن‌که مس جایگزین مفرغ شد آینه‌ها از مفرغ

ساخته شدند. سایر اشیای تزئینی و زیورآلات زنان از جنس طلا، نقره، برنز، آهنی و ... بوده است.

منابع:

- ۱- اصغرپور سارویی، سمیرا؛ آذری، زهرا (۱۳۹۲) بررسی زیورآلات زنان در ایران باستان (عهد عیلامی) هنر و معماری: پژوهش هنر- شماره ۳
- ۲- باقریان، سیامک (۱۳۹۴) سیر تاریخی معدن کاری در فلات ایران در دوره باستان (از آغاز تا تشکیل دولت ماد)، تاریخ شماره-۳۷
- ۳- پوپ، آرتر؛ اکرم، فیلیس (۱۳۸۷) سیری در هنر ایران از دوران پیش از تاریخ تا امروز، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- ۴- پورخالقی‌چترودی، مهدخت (۱۳۸۰) درخت زندگی و ارزش فرهنگی و نمادین آن در باورها، ادبیات و زبان‌ها: مطالعات ایرانی- شماره ۱
- ۵- جهانشاهی، مریم (۱۳۹۲) بررسی جایگاه مرصع کاری در هنر ایران هنر و معماری: پژوهش هنر شماره ۳
- ۶- حقی مقدم، زینب (۱۳۹۴) تحلیل و بررسی سنجاق‌های قفلی‌های (فیولا) مکشوفه از ایران در دوران ماد - دومین همایش باستان شناسی ایران
- ۷- خسروی، لیلا (۱۳۹۴) بررسی نقشمایه‌های نمادین و اساطیری در هنر کلماکره لرستان، هنر و معماری: هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی
- ۸- دستان، نسرین؛ بخشنده، مونا (۱۳۹۵) بررسی تطبیقی ویژگی‌های بصری آینه‌های فلزی ایران و چین با نگاهی به دوره سلجوقی، فصلنامه علمی- پژوهشی نگره

- ۹- دولتی، مریم؛ ملازاده، کاظم (۱۳۹۷) طبقه‌بندی و تحلیل باستان‌شناسانه‌ی اشیاء سرخ دم لری، پژوهش‌های باستان شناسی شماره-۱۸-۱۰-راعی، ریحانه (۱۳۹۲) الگوی سنتی و مدرن طراحی زیور ایرانی (از پیش از مادها تا پهلوی) معماری و هنر: پژوهش هنر: شماره
- ۱۱- رجب‌زاده، هاشم (۱۳۸۴)، آینه‌های مفرغی در ایران و ژاپن، کتابداری، ارشیو و نسخه پژوهشی: نشر دانش - شماره ۱۱۲
- ۱۲- رحیم آبادی، منصوره، (۱۳۹۱) از آینه کاری دیروز تا طراحی داخلی امروز، نشریه رشد آموزش، شماره ۲ صص ۴۲-۳۶
- ۱۳- رحیمی، امین؛ موسوی، سیده زهرا؛ مروارید، مهرداد (۱۳۹۳) نمادهای جانوری نفس در متون عرفانی با تکیه بر آثار سنایی، عطار و مولوی
- ۱۴- ساریخانی، مجید (۱۳۹۲)، پژوهشی تحلیلی بر جلوه‌های آیات قرآنی بر آثار فلزکاری ایران در دوره صفوی و قاجار» با استناد به آثار فلزی موزه ملی ایران» پژوهش‌های باستان شناسی
- ۱۵- سرفراز، علی اکبر؛ فیروزمندی، بهمن (۱۳۹۲) باستان‌شناسی و هنر دوران تاریخی ماد، هخامنشی، اشکانی، ساسانی، تهران: مارلیک
- ۱۶- سمسار، محمدحسن (۱۳۴۲) آیین و سرگذشت آن، هنر و معماری: هنر و مردم - شماره ۱۴ از ۲۳ تا ۳۵
- ۱۷- صیقلی، محمدحسین (۱۳۹۲) پیشینه و صنعت عرضه، تقاضا، واردات و صادرات طلا و جواهر در ایران و جهان، هنر و معماری: پژوهش هنر - شماره ۳
- ۱۸- طاهری، صدرالدین؛ همتی، آنیثا (۱۳۹۲) گونه شناسی و نمادشناسی زیورهای لرستان در دوران مفرغ و آهن، نشریه هنرهای زیبایی - هنرهای تجسمی، دوره ۱۸، شماره ۴
- ۱۹- طاهری، صدرالدین (۱۳۹۸) جایگاه اجتماعی زنان در تمدن باستانی شهرسوخته، زن در فرهنگ و هنر، دوره ۱۱، شماره ۳
- ۲۰- فیروزمندی، بهمن؛ خان‌مرادی، مژگان (۱۳۹۳) درآمدی بر شناخت زنان ایران عصر اشکانی، زن در فرهنگ و هنر، شماره ۳
- ۲۱- قاسمی، فروزنده (۱۳۸۵) نقش فلز در اعتقادات مردم عهد باستان، هنر و معماری: جلوه هنر - شماره ۲۶
- ۲۲- کورتیس، جان (۱۳۷۹) ایران باستان به روایت موزه بریتانیا، ترجمه آذر بصیرت، ویرایش علمی پیمان متین، تهران.
- ۲۳- محمدی‌فر، یعقوب (۱۳۸۷) باستان شناسی و هنر اشکانی، تهران سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
- ۲۴- مرادی، سعید؛ شیخی، شکوفه، (۱۳۹۵) بررسی هنر آینه کاری در معماری اسلامی (با تاکید بر تفاوت کاربرد آن در اماکن مذهبی
- ۲۵- معصومی، غلامرضا (۱۳۸۸) لرستان؛ کاسی‌ها و شاهکارهای هنری و مفرغی، کتابداری، آرشیو و نسخه پژوهی: کتاب ماه هنر
- ۲۶- مقیم‌پور بیژنی، طاهره، (۱۳۸۷) آیین کاری در معماری دوره قاجار نگاهی مختصر بر پیشینه آیین و کاربرد آن در تاریخ هنر ایران، کتاب ماه هنر
- ۲۷- میش مست‌نهی، مسلم؛ عابد اصفهانی، عباس (۱۳۸۶) تاریخچه آینه و آینه‌کاری در ایران (با نگاهی ویژه به اصفهان دوره صفوی، مرمت و پژوهش - شماره ۲

30- Oudbashi ,Omid ,Davami ,Parviz,(2014) Metallography and microstructure interpretation of some archaeological tin bronze vessels from Iran, Materials Characterization97.

منابع اینترنتی

1- raeeka.wordpress.com

۲۸- نوری زاده، شیدا(۱۳۷۶) فلزکاری و سیر تحول آن در ایران ، اقتصاد: نامه های اتاق بازرگانی_ شماره ۳۵۸

۲۹- نوید گبلو، علی؛ حسینی نیا، سید مهدی

(۱۳۹۶) مطالعه تطبیقی پیشانی بند طلائی موزه

آذربایجان، تاریخ: مطالعات باستان شناسی پارسه- شماره ۲

جدول شماره ۱

منبع	توضیحات	طرح	جنس	شکل	محل کشف
(سمسار، ۱۳۴۲: ۲۴)	این آئینه‌ها معمولاً دارای دسته کوتاه‌تری هستند	شامل صفحه مدوری است که دو طرف آن به خوبی صاف و صیقل داده شده است	مفرغ		لرستان
(سمسار، ۱۳۴۲: ۲۵)	این آئینه از دوره‌ی سلوکی به دست آمده	نقش پشت این آئینه عبارت است از تعدادی دایره‌های داخل هم که با خطوط موازی تزیین شده اند	مفرغ		کرمانشاه
(سمسار، ۱۳۴۲: ۲۶)	در میان اشیاء دوران ساسانی آئینه‌های کوچکی به دست آمده است	نقش پشت آئینه دارای چهار برگ متقابل است که توسط دایره‌های متحد‌المركزی احاطه شده است	مفرغ		املش
(سمسار، ۱۳۴۲: ۲۶)	قاب آئینه نقره ساسانی با نقش‌های برجسته	نقش این قاب عبارت است از ۶ دایره در اطراف قاب که گلهای متفاوتی را میان دارد و یک دایره در وسط آنها شامل نقش مرغی است	نقره		چالوس

جدول شماره ۲

منبع	توضیحات	طرح	جنس	شکل	محل کشف
(همتی پور گشتیف، ۱۳۹۱: ۸۰) منبع عکس (طاهری، همتی، ۱۳۹۲: ۹)	حلقه‌ای در پشت گردن برای آویزان کردن به دور گردن سه نوار طوق مانند است	آویز بز ایستاده با شاخ‌های بلند	مفرغ		لرستان
(سرفراز، فیروزمند ی، ۱۳۹۲: ۵۹)		گوشواره به شکل خوشه انگور	الکتروم (الیاژی از طلا و نقره)		تپه حسنلو
(جهانشاهی فرد، ۱۳۹۲: ۱۳۷)	مرصع به سنگ‌های قیمتی از جمله نمونه معروف این گنجینه است که در موزه بریتانیا نگهداری می‌شود		طلا		گنجینه جیهون
(محمدی فرد، ۱۳۸۷: ۲۶۵)	گوشواره‌های سلوکی با این که فاخرترند، در سبک و طراحی بازتاب طراحی یونانی-رومی را به نمایش می‌گذارند	گوشواره به شکل کوزه‌های یونانی	طلا		بین النهرین
(راعی، ۱۳۹۲: ۶۸)	تصویر رب‌النوع مانند میترا و آناهیتا و همچنین حیوانات خیالی و واقعی	به شکل دایره و بیضی به	طلا و مهره		?

ب

الف

ج

- الف) پلاک نقره با نشش گاو مرد ماخوذ (موزه ملی ایران) (خسروی، ۱۳۹۴: ۷۱)
 ب) دستبندهای نقره با دو سر شیر و قوچ موزه فلک الافلاک (خسروی، ۱۳۹۴: ۷۱)
 ج) گوشواره طلایی لرستان (طاهری، همتی، ۱۳۹۲: ۱۱)

تصویر ۴: دست پوش طلایی - زیویه (سرفراز، فیروزمندی، ۱۳۹۲: ۹۹)

تصویر ۵: گوشواره طلایی هخامنشیان تزیین شده با عقیق، فیروزه و لاجورد محل نگهداری موزه متروپولیتن نیویورک (raeeka.wordpress.com)

تصویر ۶: گوشواره طلا، پارتیان_ موزه متروپولیتن (راعی، ۱۳۹۲: ۶۸)

